

Van os tot engel: zo zou je de carrière van Thomas van Aquino kunnen samenvatten.

GELOOF • WILLEM MAARTEN DEKKER BEELD WIKIPEDIA

Gelukkig zijn met Thomas van Aquino

Onlangs verschenen boeken van en over Thomas van Aquino. Wat heeft de middeleeuwse filosoof en theoloog ons nu te zeggen?

Als student werd Thomas van Aquino (1225-1274) door zijn medestudenten 'de zwijgende os' genoemd, omdat hij zwaarlijvig was en vrijwel nooit iets zei. Sommigen hielden hem daarom voor dom. Maar toen hij eenmaal ging spreken en – vooral – schrijven, bleek hij een leraar zoals het Westen er maar weinigen heeft gehad. Later kreeg hij een heel andere bijnaam: 'doctor angelicus' – de engelachtige leraar. Recent verschenen twee boeken van en over Thomas van Aquino. Wat heeft hij ons te zeggen? Thomas van Aquino is nooit echt weggevoerd uit de theologie, en zelfs niet uit de cultuur. Grote geesten verdrinken nooit. Wel is hij voor protestanten lange tijd weinig zichtbaar geweest. Zij hadden het idee dat het katholicisme een heel 'ander geloof' was en dat de kerkgeschiedenis was begonnen met Luther. Gelukkig is die tijd grotendeels voorbij. Zonder de Middeleeuwen is het protestantisme onbestaanbaar en onbegrijpelijk. Dat wisten de betere protestantse theologen altijd al. Calvinus maakt, net als Hellenbroek, geen geheim van zijn kennis van Bernard van Clairvaux, en Voetius en Turretini verullten niet dat zij Thomas van Aquino heel goed gelezen hebben. Onder katholieken is Thomas nooit weggevoerd, maar daar heeft hij, na een opbloei van eind negentiende eeuw (het 'neothomisme'), vanaf de jaren 1960 wel sterk aan betekenis ingeboet. Het existentialisme en andere moderne stromingen eisten hun plek op en Thomas leek van vroeger. Tegenwoordig is er weer aandacht

genoeg voor hem, al leest men hem opnieuw anders. In de tijd van het neothomisme was Thomas de systeembouwer en filosoof, terwijl hij nu vooral gelezen wordt als bijbels en 'negatief' theoloog: iemand die geen sluitend systeem wilde bouwen, maar voortdurend weet dat we, vooral over God zelf, weinig weten.

lyrisch
Gilbert Keith Chesterton kennen sommige lezers waarschijnlijk van zijn fantastische apologetische boek *Orthodoxy*, of anders van de detectives rond *Father Brown*. In 1922 ging hij als anglicaan over tot de rooms-katholieke kerk. In 1933 schrijft hij dan zijn boek over Thomas van Aquino. Het is een lyrisch boek, helemaal in de snelle, humoristische en paradoxale stijl die we van Chesterton kennen. Een stijl die voltrekt het tegendeel is van de *Summa Theologiae* van Thomas, die een totaal ander karakter dan Chesterton gehad moet hebben.

Maar als denker raakte Thomas Chesterton toch. In de stroom van het neothomisme en na zijn bekering tot de moederkerk ontdekt ook hij deze zwaarlijvige middeleeuwse gestalte. Ook hij leest hem vooral als filosoof. Bijna alles wat Thomas geschreven heeft over Christus, de mens en de ethiek wordt buiten beschouwing gelaten. Zelfs over God gaat het nauwelijks. Chesterton probeert ons eerst gevoelt te geven voor de sfeer en de problemen van de dertiende eeuw, ons dan Thomas als mens voor ogen te schilderen, en dan legt hij uit hoe Thomas naar de wereld kijkt, en waarom dat beter is dan hoe wij dat doen in de moderniteit. Volgens Chesterton is Thomas een van de weinige echte realisten. Iemand die het gezond verstand en de primaire ervaring serieus neemt. In een heerlijke passage zet hij dat af tegen de moderne filosofieën. De filosofie van Thomas is gebaseerd op de algemeen menselijke overtuiging dat een ei een ei is. De hegeliaan mag zeggen dat een ei eigenlijk een kip is, omdat het deel uitmaakt van een wordingsproces zonder

einde. De volging van Berkeley mag menen dat gekookte eieren alleen bestaan op de manier waarop dromen bestaan, omdat het net zo gemakkelijk is om te zeggen dat een droom de oorzaak is van het ei als om te zeggen dat het ei de oorzaak is van een droom. De pragmatische mag zeggen dat we het meest hebben aan roereieren als we vergeten dat ze ooit eieren zijn geweest en alleen onthouden dat ze zijn geroerd. Maar een volging van Thomas beseft dat eieren dingen zijn "waarvan het bestaan zeker is op grond van de autoriteit van de zintuigen – en de autoriteit heeft haar oorsprong in God".

uit de bocht

Chesterton is lyrisch over Thomas. Hij zet dat niet alleen af tegen moderne filosofieën, maar ook tegen de Reformatie. En daar vliegt hij uit de bocht. Hij verwijt het calvinisme dat het manicheïstisch denkt, omdat het de dubbele

Je kunt ook zonder de regenjas van de Aristotelische metafysica in God geloven.

predestinatie leert. Volgens Chesterton betekent deze leer dat God ook het kwaad geschapen heeft. Maar de gereformeerde theologen zeggen over de vraag of God de oorzaak van het kwaad is vrijwel exact hetzelfde als Thomas in zijn *Summa*. Ook ten aanzien van Luther slaat Chesterton door. Volgens hem is Luther de eerste moderne mens, die het subject zo centraal stelt dat de redelijkheid verdwijnt. Daarmee doet hij geen recht aan het feit dat Luther juist

Wat maakt gelukkig?

THOMAS VAN AQUINO (VERTALING EN TOELICHTING DOOR NIKO SCHONEBAUM). UITG. DAMON, EINDHOVEN 2021. 192 BLZ. € 19,90

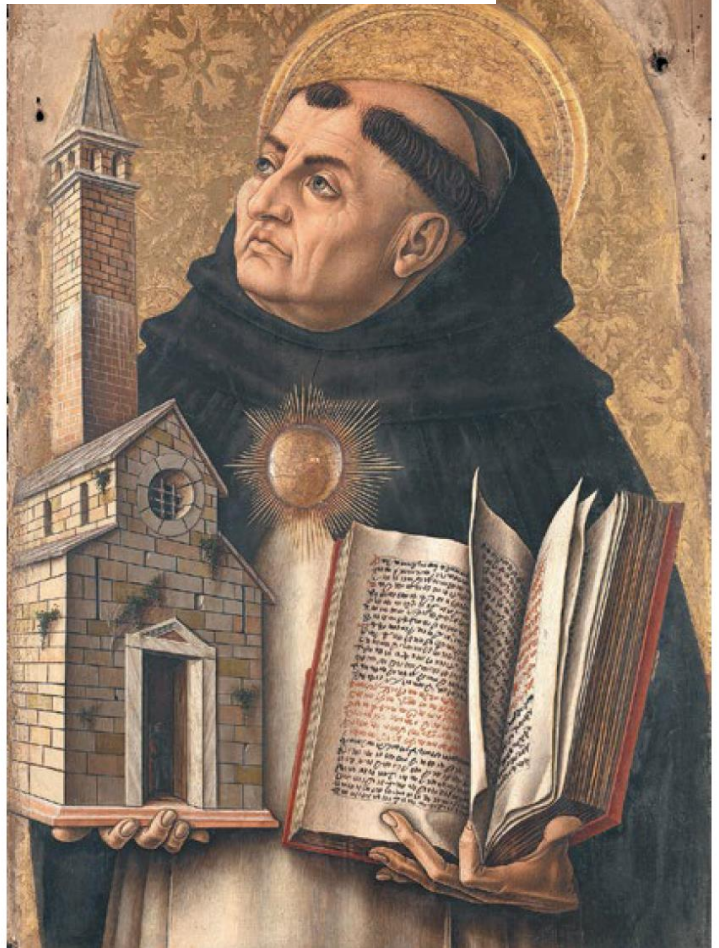
H. Thomas van Aquino. De zwijgende os

G.K. CHESTERTON. UITG. BETSAIDA, 'S-HERTOGENBOSCH 2021. 244 BLZ. € 17,50

het Woord (Bijbel en Christus) búiten ons centraal stelt als 'objectief' vast punt. Natuurlijk heeft Chesterton wel deels gelijk. Luther geloofde niet meer in de grote synthese van geloven en denken die het uitgangspunt en kernpunt is in de grote *Summa* van Thomas. Maar zijn we in dit opzicht niet allemaal 'modern' geworden? Die ervaring heb ik wel, als ik bijvoorbeeld lees wat Thomas in de *Summa* over geluk schrijft, nu in de uitstekende vertaling met dito commentaar van Niko Schonebaum. Thomas probeert analytisch antwoord te geven op de vraag wat geluk is en hoe we gelukkig kunnen worden. De rust en scherpzinnigheid van zijn denken imponeren na acht eeuwen nog. Je kunt van Thomas helder leren denken. Maar zijn conclusies verschillen maar heel weinig van die van Aristoteles in zijn *Ethica nicomachea*. Volgens beiden streven alle mensen naar geluk, is geluk iets duurzaam, is geluk uiteindelijk niet te vinden in het tijdelijke aardse bestaan, is geluk een act van het kennen, en bestaat het ware geluk in het aanschouwen van het/de Eeuwige. Deze ideeën staan in het kader van een hiërarchische metafysica, waarin God het hoogste Zijn en doel van alles is, waar alles wat leeft door zijn eigen essentie op gericht is. Het is een wereldbeeld van rust en orde.

orde

Volgens Chesterton ligt hier de kracht: 'Het belang van de filosofie van Thomas voor de twintigste eeuw is dat deze ons een geordende wereld zou kunnen teruggeven.' Je hoeft echter geen hegeliaan te zijn om te beseffen dat de geest altijd voorwaarts gericht is, nooit achterwaarts. De orde van de Middeleeuwen komt niet meer terug. De kracht van de reformatische theologie is dat zij vertelt waarom dat ook niet hoeft. Je kunt ook zonder de regenjas van de Aristotelische metafysica in God geloven, minder vast, maar ook vrijer. Geluk komt er dan anders uit te zien. ■

Thomas van Aquino, detail van een altaarstuk van Carlo Crivelli (1476), National Gallery, Londen.